

Obviněný, obhájce, poškozený a další osoby

Trestní právo III. 14. 3. 2019

Osoba, proti které se řízení vede

- subjekt hlavního trestně-procesního vztahu
- cílem je zjistit, je-li pachatelem
- v průběhu řízení různá označení, práva i povinnosti
  - strana trestního řízení, nosič důkazu, předmět výkonu rozhodnutí
- podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený
- + § 12 odst. 7 TR

Podezřelý

de lege lata

- kdo byl zadržen (§ 76 odst. 1 TŘ)
- proti komu bylo zahájeno zkrácené přípravné řízení a bylo mu již sděleno obvinění (§ 179b odst. 3 TŘ)

v kolokviálním významu

- osoba, kterou OČTŘ podezírají ze spáchání trestného činu a ještě vůči ní nezahájily trestní stíhání (§ 32 TŘ)
- může jich být i více (různé vyšetřovací verze)

Obviněný

- Proti komu bylo zahájeno trestní stíhání
  - § 32 ve spojení s § 160 odst. 1 TR
- Významný procesní mezník
  - doručením usnesení o zahájení trestního stíhání umožněna obhajoba jak formálně, tak materiálně
- Spoluobvinění
  - netvoří procesní společenství
  - každý má práva a povinnosti, jako kdyby byl stíhán samostatně

Obžalovaný

- Obviněný po nařízení hlavního líčení (§ 12 odst. 8 TŘ)
  - nikoliv po podání obžaloby
  - soud nemusí obžalobu přijmout (§ 181 odst. 1 TŘ, § 185 a násl. TŘ, § 314c TŘ)
- Nad rámec práv obviněného některá specifická práva v hlavním líčení
  - např. právo závěrečné řeči, posledního slova, vyjádřit se ke každému provedenému důkazu atd.

Odsouzený

- Ten, proti němuž byl vydán pravomocný odsuzující rozsudek
  - § 12 odst. 6 TŘ
  - povahu takového rozsudku má i trestní příkaz
- Tedy osoba, uznaná vinnou ze spáchání trestného činu
  - na druhu trestu nezáleží
- Nikoliv ten, jehož tr. stíhání bylo podmíněně zastaveno či jehož narovnání bylo schváleno

Práva osoby, proti níž se řízení vede

- Liší se podle formálního statusu
  - podezřelý v obecném slova smyslu pouze obecná práva; i zde se však uplatní *nemo tenetur*
  - podezřelý ve zkráceném přípravném řízení práva jako obviněný (§ 179b odst. 2 TŘ)
- V plném rozsahu po zahájení trestního stíhání
  - právo na obhajobu formální
  - právo na obhajobu materiální
  - vznikají i povinnosti – např. strpět případnou vazbu, strpět zajištění nároku poškozeného (§ 47 TŘ)

Právo obviněného na obhajobu materiální (§ 33)

- vyjádřit se** ke všem skutečnostem a důkazům
- nevypovídat a aktivně nepřispívat** ke svému usvědčení
- uvádět skutečnosti**
- navrhovat důkazy**
- činit návrhy, podávat žádosti**
- podávat opravné prostředky**
- radit se** se svým obhájcem
- nahlížet do spisu** a činit si z něj opisy a výpisy
- právo na **bezplatnou obhajobu** či na obhajobu za sníženou odměnu v odůvodněných případech

Právo obviněného na obhajobu materiální II (§ 33)

- být poučen** o svých právech a povinnostech
- mít umožněno **plné uplatnění svých práv** ze strany OČTŘ
- právo **na tlumočnicka** (§ 28)
- právo být **informován** o tom, co je mu **kladeno za vinu** -> i ve zkráceném přípravném řízení (§ 179b odst. 3 TŘ)
- právo být informován o případné **změně právní kvalifikace** (§ 190 odst. 1 TŘ)
- být vyslýchán **za přítomnosti** svého **obhájce**
- je-li ve vazbě či VTOS, **mluvit s obhájcem o samotě**
- aby se jeho obhájce **účastnil i jiných úkonů přípravného řízení**
- účast samotného obviněného nemusí policejní orgán připustit

Spolupracující obviněný § 178a a násl. TŘ

- Podmínky
  - řízení o **zločinu**
  - oznámení skutečností, *způsobilých významně* přispět k objasnění trestné činnosti v souvislosti s **organizovanou zločineckou skupinou**
  - pravdivá výpověď v přípravném řízení i před soudem
  - plné doznání k činu
  - souhlas s označením
  - diskrece státního zástupce - nenárokovost
  - poučení, předchozí výslechy

Následky – upuštění od potrestání (§ 46 odst. 2 TZ)

Vyloučeno:

- spáchal závažnější čin, k jehož odhalení přispěl;
- byl návodcem či organizátorem takového činu;
- jeho čin měl za následek usmrcení či těžkou újmu na zdraví;
- jsou zde okolnosti pro mimořádné zvýšení trestu

I zde **nenárokovost**

- i při splnění podmínek státní zástupce nemusí navrhnout
- navrhne-li však, je soud návrhem vázán

Následky – snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici

- Snížení pod dolní hranici **bez omezení** (§ 58 odst. 4 TZ)
- Mírnější podmínky
  - i tam, kde by nebyly splněny předpoklady § 178a odst. 2 TŘ
- Ke statusu se nepřihlíží, poruší-li spolupracující obviněný podmínky
- Nejsou-li splněny podmínky § 178a TŘ, spolupráce je **polehčující okolností**
  - § 41 písm. m) TZ, příp. alespoň § 41 písm. l) TZ

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3525/16

Obžalovaný je oprávněn – srovnatelně s postulátem znát aktuální právní kvalifikaci svého činu – průběžně znát zásadní právní názor soudu na svůj status spolupracujícího obviněného v případě, že by na jeho straně nastala (i potenciální) změna v plnění zákonných podmínek tohoto statusu. **V případě takové změny musí mít obžalovaný zachovánu možnost změnit svou procesní obranu.** Obviněný, resp. obžalovaný má totiž slovy zákona právo být „v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby“ (§ 2 odst. 13 trestního řádu).

„Spolupracující podezřelý“

- Zvláštní případ dočasného odložení tr. stíhání
- Omezený okruh trestných činů (§ 159c TŘ)
  - vybrané ekonomické trestné činy **korupční** povahy
- Podmínky:
  - podezřelý byl o úplatek **požádán**;
  - bezodkladně a **dobrovolně** to nahlásil OČTŘ;
  - zavázal se o tom podat úplnou a pravdivou výpověď
  - nešlo o korupční trestný čin ve vztahu k cizině
- Splní-li podmínky – státní zástupce rozhodne **o nestíhání**

Instituty *favor defensionis*

- Procesní zvýhodnění obhajoby oproti veřejné žalobě
- Projev snahy o kompenzaci fakticky nerovného postavení
- Konkrétní projevy
  - **navrácení lhůty** (§ 61 TŘ) – srov. však nálezní Pl. ÚS 32/2016
  - podávání opravných prostředků jinými **osobami v jeho prospěch**
  - **osoby se samostatnými obhajovacími právy**
  - poslední místo v **pořadí závěrečných řečí**
  - **právo posledního slova** (§ 217 TŘ)
  - zásada **zákazu *reformationis in peius***
  - tzv. ***beneficium cohaesionis***
  - **vyjádření obžalovaného** po provedení každého důkazu (§ 214 TŘ)

Právo obviněného na obhajobu formální

- Obhajoba vs. právní pomoc advokáta
  - § 35 odst. 1 TŘ ca. § 158 odst. 5 TŘ
- Monopol advokátů na obhajobu
  - možná substituce jiným advokátem
  - pro jednotlivé úkony i koncipientem (vyjma řízení, v nichž je v prvním stupni příslušný krajský soud + řízení před vrchními soudy a Nejvyšším soudem)
  - netřeba zvláštního oprávnění nad rámec podmínek pro zápis do seznamu advokátů

Právo na obhajobu formální II.

- Obhájce je zástupce obviněného
  - činí úkony **jeho jménem** a na **jeho účet**
  - **vázán pokyny** obviněného, **oprávněn pokyny žádat**
  - výjimečně může jednat i proti jeho vůli (§ 41 odst. 4 TŘ)
  - základní práva a povinnosti - § 41 TŘ
  - vázán nejen TŘ, ale i zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, a stavovskými předpisy ČAK

Právo na obhajobu formální III.

Obhájce **nesmí**

- vědomě** uvádět **nepravdivé** informace (čl. 4 odst. 3 EK ČAK)
- vědomě předkládat **nepravdivé důkazy** (čl. 17 odst. 2 EK ČAK)
- nesmí ale ani **prověřovat pravdivost** informací, které mu sdělil obviněný (čl. 6 odst. 3 EK ČAK)

Vznik zastoupení obhájcem

- smluvně** - kdykoliv
- ustanovením ex officio** – případy nutné obhajoby – jen advokáti zapsaní v seznamu, že s přidělováním souhlasí
- ustanovením dle § 33 odst. 4 TŘ**
- nutná obhajoba **vyloučena u právnických osob**

Nutná obhajoba dle § 36 TZ

- Již v přípravném řízení
  - je-li **omezen na svobodě**;
  - je-li **omezen na svéprávnosti**;
  - je-li stíhán jako **uprchlý**;
  - je-li sjednávána **dohoda o vině a trestu**;
  - je-li pochybnost o **způsobilosti se hájit**;
  - je-li horní hranice TČ **> 5 let** – lze se vzdát
- V hlavním líčení po **zkráceném přípravném řízení**;
  - lze se vzdát
- při rozhodování o uložení či změně ochranného léčení či zabezpečovací detence (vyjma protialkoholního)

Nutná obhajoba dle § 36a TZ

- Ve vykonávacím řízení ve veřejném zasedání**
  - je-li omezen na svéprávnosti;**
  - je-li ve vazbě;**
  - je-li pochybnost o způsobilosti se hájit;**
- V řízení o dovolání, stížnosti pro porušení zákona a o obnově řízení**
  - je-li omezen na svobodě či na svéprávnosti**
  - je-li horní hranice TČ > 5 let – lze se vzdát;**
  - je-li pochybnost o způsobilosti se hájit;**
  - jde-li o zemřelého obviněného**

Nutná obhajoba dle ZSM a ZMJS

- Mladistvý (§ 42 ZSM odst. 2)
  - od prvního úkonu dle TŘ **vždy**;
  - ve vykonávacím řízení rozhoduje-li soud ve veřejném zasedání;
  - v řízení o mimořádných opravných prostředcích, rozhoduje-li soud **ve veřejném zasedání**;

- Dle ZMJS
  - řízení o **vydání, předání či předání mezinárodnímu soudnímu orgánu**, jejich rozšíření či vzdání se speciality
  - některá řízení o **uznání a výkonu cizích rozhodnutí**
    - TOS či ochranné opatření spojené se zbavením osobní svobody
    - je-li omezen na osobní svobodě
    - je-li omezen na svéprávnosti
    - jde-li o mladistvého
    - je-li pochybnost o způsobilosti se hájit

Další osoby s obhajovacími právy

- Opatrovník obviněného omezeného na svéprávnosti (§ 34 odst. 1 TŘ)
  - jedná **jménem obviněného**, obecné oprávnění zastupovat (volí obhájce, podává návrhy a žádosti atd.)
- Osoba se samostatnými obhajovacími právy
  - podává opravné prostředky **vlastním jménem** ve prospěch obviněného
  - zpravidla vymezeny jako osoby blízké (§ 247 odst. 2)
- U mladistvého
  - zákonný zástupce nebo opatrovník
  - orgán sociálně-právní ochrany dětí

„Nouzový“ opatrovník v trestním řízení

- Nemůže-li jednat „občanskoprávní“ opatrovník (§ 34 odst. 2 TŘ)
  - hrozí-li nebezpečí z prodlení
- V řízení proti právnické osobě (§ 34 odst. 5 TOPOZ)
  - není-li zde ten, kdo by za PO měl jednat, je-li střet zájmů, nedaří-li se doručovat
- V řízení proti mladistvému (§ 43 odst. 2 ZSM)
  - obdobné, jako v TŘ

Poškozený

- Dle § 43 odst. 1 TŘ je jím ten, komu:
  - byla trestným činem způsobena **majetková škoda**
  - byla trestným činem způsobena **nemajetková újma**
  - na jehož úkor se pachatel **bezdůvodně obohatil**
- Není jím ten, kdo:**
  - se sice cítí být trestným činem **morálně** či jinak poškozen, avšak vzniklá újma není zaviněna pachatelem nebo chybí kauzální nexus (§ 43/2 TŘ)
  - spoluobviněný v témže trestním řízení (§ 44 odst. 1)

Poškozený II

- Majetková práva:
  - **uplatnit nárok** na náhradu škody, nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení (rozhodování tzv. v adhezním řízení); hmotněprávně bude nárok posouzen podle příslušných **soukromoprávních předpisů**
  - činit **důkazní návrhy**
  - nepřizná-li soud, odkáže do řízení ve věcech občanskoprávních (**nezakládá překážku *rei iudicatae***)
  - uplatněním nároku se **staví promlčecí doba**
  - **žádný soudní poplatek**
  - možnost **odvolání** do výroku o takto uplatněném nároku; nemožnost podat dovolání

Rt 26/2014-IV.

Soud **nemůže odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních** nebo na řízení před jiným orgánem s poukazem na důvody uvedené v § 229 odst. 1 tr. ř. (tj. na nedostatek podkladů v dokazování a potřebu jeho dalšího provádění) **stran uplatněného nároku na náhradu škody, jestliže výše této škody, a to i jako součást újmy** (§ 248 odst. 1 tr. zákoníku), **je zákonným znakem trestného činu a soud ji považuje alespoň v minimální výši z hlediska viny za dostatečně prokázanou**, resp. je povinen ji podle § 2 odst. 5 a § 89 odst. 1 písm. e) tr. ř. prokazovat pro potřeby rozhodnutí o vině (tj. jako právně relevantní následek, resp. účinek trestného činu, jehož je škoda zákonným znakem, a to byť jako součást újmy ve větším rozsahu). V takovém případě musí být výše škody spolehlivě zjištěna a důvodem k postupu podle § 229 odst. 1 tr. ř. by pak mohly být jen jiné skutečnosti než nemožnost zjištění rozsahu způsobené škody (§ 228 odst. 1 tr. ř.).

4 Tdo 287/2018

Povinnost **zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti**, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí (§ 2 odst. 5 tr. ř.), **platí samozřejmě i pro adhezní řízení jako součást trestního řízení**. Předmětem dokazování jsou vedle skutku zejména též okolnosti umožňující stanovení následku a výše škody způsobené trestným činem (§ 89 odst. 1 písm. e) tr. ř.). Orgány činné v trestním řízení jsou povinny zjistit přesnou výši škody způsobené trestným činem (pokud to není možné, zjistit aspoň výši škody, kterou obviněný nejméně způsobil trestným činem). Soud, který rozhoduje v adhezním řízení o nároku na náhradu škody, je povinen odůvodnit výrok o náhradě škody podle § 125 tr. ř.

Poškozený III

- Nemajetková práva dle TŘ:
  - **být přítomen** projednávání věci
  - **nahlízet do spisů** a činit si opisy a výpisy
  - být přítomen **sjednávání dohody o vině a trestu**
  - **odepřít souhlas s trestním stíháním** (§ 163 TŘ)
  - nechat se **zastoupit zmocněncem** (§ 50 TŘ)
  - žádat o **bezplatné zastupování** (§ 51a TŘ)
  - **vyjádřit se** k věci před skončením
  - uzavřít **dohodu o narovnání** a dát **souhlas s narovnáním** (§ 309 TŘ)
  - **vzdát se** svých práv (§ 43 odst. 5 TŘ)

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

- V zásadě disposiční úkon – bez souhlasu **nelze tr. stíhání vést**
  - souhlas lze i **vzít zpět** až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě; jednou zpětvzatý souhlas **nelze znovu udělit**
  - lhůta na rozmyšlenou max 30 dní, pak platí, že **souhlas byl udělen**
- **Taxativní výčet** TČ (§ 163 TŘ) + postavení osoby, která je oprávněna odepřít výpověď (§ 100 odst. 2 TŘ)
  - příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner nebo druh, jiná osoba v poměru rodinném nebo obdobném, jejíž újmu by právem pocítoval jako újmu vlastní
  - + u znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 jen manžel, partner či druh

Kdy je souhlas irelevantní (§ 163a TŘ)

- trestným činem byla **způsobena smrt**
- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla **jeho svéprávnost omezena**
- poškozeným je **osoba mladší 15 let,**
- z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět **v tísní** vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Bezplatné zastupování poškozeného

- Osvědčí-li, že nemá dostatek prostředků, aby si zmocněnce hradil sám
  - poškozený, kterému byla způsobena **těžká újma na zdraví**
  - poškozený, který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena **smrt**
  - poškozený, který **uplatnil nárok** na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení, není-li zastupování zjevně nadbytečné
- I bez osvědčení nedostatku prostředků, nejde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy
  - poškozený **mladší osmnácti let**
  - zvlášt' zranitelná oběť**

Zajištění nároku poškozeného - § 47 TŘ

- Byl-li uplatněn nárok v adhezním řízení:
  - až do **pravděpodobné** výše škody nebo nemajetkové újmy nebo až do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení zajistit **na majetku obviněného**; zajišťovat **nelze** nárok, který nelze v trestním řízení uplatnit; k zajištění nelze užít majetek, který je podle zvláštního právního předpisu vyloučen z výkonu rozhodnutí o zajištění
  - rozhoduje SZ v přípravném řízení, jinak soud na návrh SZ či poškozeného
  - SZ může v přípravném řízení zajistit i bez návrhu, vyžaduje-li to ochrana zájmů poškozeného, zejména je-li zde nebezpečí z prodlení

Oběť

- Nejde o totožný pojem s pojmem poškozený
  - obětí jen **fyzická osoba**, poškozeným i právnická
  - obětí je i oběť **činu jinak trestného** (§ 2 odst. 1 ZOTČ)
  - obětí i **pozůstalý**, u poškozeného přechod jen některých práv (§ 45 odst. 3 TŘ)
  - obětí ten, komu bylo nebo **mělo být** trestným činem **ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma** nebo na jehož úkor se pachatel **trestným činem obohatil**; v případě smrti i příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel, registrovaný partner, druh a osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu za předpokladu, že **utrpěli v důsledku smrti oběti újmu**

Zvlášť zranitelná oběť I.

- **dítě**
- osoba, která je **vysokého věku** nebo je **postižena** fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, **pokud tyto skutečnosti mohou** vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby **bránit jejímu** plnému a účelnému **uplatnění ve společnosti** ve srovnání s jejími ostatními členy
- oběť **trestného činu obchodování s lidmi** nebo **teroristického útoku**

Zvlášť zranitelná oběť II.

- jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy, pak i oběť
  - trestného činu **proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti**
  - trestného činu, který zahrnoval **násilí či pohrůžku násilím**
  - trestného činu spáchaného **pro příslušnost k určité skupině lidí** (např. dle rasy, náboženství, národnosti, třídy atd.)
  - trestného činu spáchaného **ve prospěch organizované zločinecké skupiny**

Práva oběti

- Presumpce statusu oběti (§ 3 odst. 1 ZOTČ)
  - domněnka vyvratitelná (není obětí či jde o **zcela zjevné zneužití**)
  - na postavení oběti **nemá vliv**, pokud nebyl pachatel zjištěn **nebo odsouzen**
- Zvláštní práva dle zák. č. 45/2013 Sb. (ZOTČ)
  - na **odbornou pomoc** (zejména psychologickou, sociální, právní)
  - na **informace o probíhajícím řízení**,
  - na **ochranu před hrozícím nebezpečím**
  - učinit **prohlášení o dopadech trestného činu**
  - na **ochranu soukromí**
  - na **ochranu před sekundární viktimizací**
  - na **peněžitou pomoc**

Zúčastněná osoba

- Ten, jehož věc nebo část majetku byla zabrána nebo podle návrhu má být zabrána (§ 42 TŘ)
  - právo **být poučen**
  - **vyjádřit se**
  - uplatnit **opravné prostředky**,
  - **být přítomen** v hlavním líčení či veřejném zasedání
  - **činit návrhy** při hlavním líčení či veřejném zasedání
  - **nahlížet do spisu** a činit si z něj opisy a výpisy
  - **zvolit si zmocněnce** (§ 50 TŘ)

Zmocněnec poškozeného či zúčastněné osoby

- Společná úprava (§ 50 a násl. TŘ)
  - nemusí jím být advokát
  - i právnická osoba**

- Práva
  - jako zástupce činit návrhy a podávat žádosti či opravné prostředky
  - účastnit se všech úkonů, jichž se mohou účastnit zastoupení
  - zásadně se již od zahájení trestního stíhání **účastnit všech vyšetřovacích úkonů**, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osob, které zastupují, a jejichž výsledek může být použit jako důkaz před soudem
    - u zúčastněné osoby problém
  - při výslechu **klást otázky** a činit námitky proti průběhu úkonu

Svědci, znalci

svědek

- právo **žádat svědečné** (§ 104 TŘ)
- právo **odepřít** ve stanovených případech výpověď (§ 100 TŘ)
- právo **na informace o nebezpečném obviněném** a odsouzeném (§ 103a TŘ); právo **žádat o utajení totožnosti** (§ 55 odst. 2 TŘ)

znalec

- právo **žádat znalečné** (§ 111 TŘ)
- další práva slouží toliko ke splnění úkolu - právo účastnit se nutných úkonů, dokonce i činit důkazní návrhy, právo nahlížet do spisu či si jej „zapůjčit“ (§ 107 odst. 1 TŘ)

tlumočník

- právo **žádat náhradu a odměnu tlumočnicka** (§ 30 TŘ)

To je vše, děkuji Vám za pozornost

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.
odborný asistent
Katedra trestního práva
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Veveří 158/70
611 80 Brno
jan.provaznik@law.muni.cz